

Parlem de Joan Salvat-Papasseit

Parlem de Joan Salvat-Papasseit

Un poeta popular...

... per origen, humil i d'esperit revolucionari.

... pel seu ressò constant i creixent que es manté ben viu encara avui.

«El centenari de la seva mort ha de ser motiu d'alegria. És un poeta que ens va deixar una gran obra literària, a vegades marginada i que nosaltres volem recuperar»

Papasseit

Ferran Aisa, comissari de l'Any Salvat-

**Encara no he escrit mai
sense mullar la ploma
al cor, esbatanat**

**Joan Salvat-Papasseit,
*Notes biogràfiques***

Revolta i vitalisme

Salvat-Papasseit va voler fer de la literatura una eina de **regeneració social**: a la manera més romàntica, concebia el poeta com un redemptor. I les formes avantguardistes li permetien manifestar el seu esperit de revolta.

Només la malaltia reconduirà aquest abrandament cap a la **mitificació de la quotidianitat** i, sobretot, a l'exaltació de l'amor com a sentit últim de l'existència.

Però aquest esperit de revolta no acaba mai de desaparèixer.
Per sobre dels dogmes o els convencionalismes,
com més a prop de la mort , més vitalista serà el cant de Salvat.

Els orígens

Joan Salvat-Papasseit (1894-1924)...

... va ser un noi pobre, gairebé il·letrat, que després de treballar al Port de Barcelona i en uns quants oficis més sense benefici, es va fer home de lletres: agitador periodístic, poeta i editor; un abrandat, independent i sincer crític social

... un ardent defensor de la cultura amb majúscula i un crític implacable del que en deia «*poetes amb minúscula*» (...) que sorprenentment va escriure i editar poesia futurista i cal·ligràfica,

(...) que estava malalt de tuberculosi des de petit i que després de mesos per sanatoris va morir als 30 anys en un pis llòbrec del carrer barceloní de l'Argenteria amb un original entre els llençols; un poeta oblidat i no obstant present.

De Mercè Ibarz, al llibre-catàleg de l'exposició ***Salvat-Papasseit poetavanguardistacatalà***, Barcelona, desembre de 2010.

Sense formació acadèmica

El seu pare era fogoner de vaixell i morí en un tràgic accident quan ell tenia només set anys. Dels set als tretze anys els seus estudis quedaren a mans de l'*Asilo naval*, un vaixell ancorat al port de Barcelona que acollia infants orfes de mariners.

Després, mentre passava per tot d'oficis diversos, hi hagueren les lectures més exaltades sobre el compromís social de l'individu. El jove Salvat es relacionarà amb els ambients de la bohèmia més negra i no rebrà cap altre tipus de formació acadèmica.

«Sóc, com home de lletres, d'imaginació escassa, més aviat elemental; tot ho he vist o viscut. Però em sé una aristocràcia d'esperit, que es pot alçar dels límits de la Universitat que no m'aixoplugava».

Després s'incorporarà a les Joventuts socialistes i, també, començarà a escriure en la llengua d'aquells primeres lectures: en castellà.

**La llibertat no és cara
per escassa, sinó escassa
perquè s'ha de guanyar**

Joan Salvat-Papasseit.
Mots propis

Del pamflet al poema

D'aquests primers temps són tot d'articles publicats des de 1915 a revistes com ara *Los Miserables*, *Sabadell Federal* o *La Justícia Social*, de Reus. Salvat en va fer posteriorment una selecció per un primer llibre, ***Humo de fábrica*** (1918). Amb el pseudònim de *Gorkiano* hi ataca l'estat, els burgesos i l'església, al costat d'una moralitat quotidiana: contra els renecs de l'obrer, contra la masturbació juvenil, contra els toros i el flamenquisme...

Ho trobarem un conjunt d'elements socialistes de costat a d'altres d'un anarquisme tan pur que esdevé gairebé purità. I tot això empeltat d'un cristianisme entès de la manera més radical possible.

El resultat no va ser mai un programa polític: **ja era literatura.**

El primer poema a *Un enemic del poble*

L'any 1917 comença a publicar la revista *Un enemic del poble* (subtitulada "*fulla de subversió espiritual*"). El títol, pres de l'obra d'Ibsen, té clares connotacions regeneracionistes. Salvat, com el dr. Stockmann, se sent coneixedor de la veritat i no pensa callar-la. Fins 1919 *Un enemic del poble* apareix fins a divuit vegades i Salvat hi recuperarà sintèticament el to abrandat de ***Humo de fábrica*** en 118 aforismes aplegats a la secció *Mots propis*.

Les joventuts polítiques perden un temps preciós fent ço que correspon a llurs cabdills. Aquests massa es refien de que hi ha qui en lloc d'ells va a la presó i lluita per la idea. (núm. 2, març de 1917).

Molts escriptors, en avançant per la carrera llur, tot el que guanyen en bellesa els seus llibres ho perden ells en sinceritat (núm. 88, març de 1919).

És a *Un enemic del poble* que Salvat publicarà el seu primer poema: *Columna vertebral: sageta de foc*. Salvat, més que escriptor, ja és un poeta. Un Poeta que ell vol en majúscula.

Amunt! Amunt!
Encara més...
A on anem?
No és bo preocupar-se'n

Joan Salvat-Papasseit

Poemes en ondes hertzianes (1919)

Entre el discurs d'*Humo de fábrica* i els *Poemes en ondes hertzianes* només hi ha un pas. Els dos volums apareixen publicats en l'espai d'un any —de 1918 a 1919. En el mateix període el poeta s'ha casat amb Carme Eleuterio i ha patit la primera crisi de tuberculosi.

Ara aquell fons regeneracionista és als 9 poemes «en ondes hertzianes» molt més lliure i suggestiu. Salvat (*poetavanguadistacatalà*) només té clar que són poemes d'avantguarda i que li permeten no pas un exercici estètic sinó carregar el discurs de contundència, fer-lo tan rotund com **sincer**.

Les paraules en llibertat, l'assaig del cal·ligrama, els verbs en infinitiu, l'absència de puntuació i fins una original distribució tipogràfica queden al servei de la seva voluntat, encara, de transformar el món. *Columna vertebral: Sageta de foc*, inicialment publicat a *Un enemic del poble*, també en formarà part:

COLUMNA VERTEBRAL : SAGETA DE FOC

LLUITA × BELLES GESTES I ACCIONS Eterna espiral vers l'Infinit.

al meu germà

VICTÒRIA

VOLUNTAT × UN DESIG BOIG DE CORRER; i córrer sempre als cims, així com fuig la cèrvola.

JOVENTUT

Un jaç arran de la carretera
per als vells i els qui cauen.
— NO HI VOLGUEU SABER RES
Si acàs, que ells mateixos s'aixequin.

Hi ha un HOME a la presó,
dels qui avançaven:
JUNTEU-VOS,
treieu-li l'embarràs que li oprimeix les mans.
PERQUÈ FACI CAMÍ.

Al desèncoratjat no l'atieu.
Ni al fanàtic absurd.
Deixeu-los barallar
Que es destorbin a ells sols.

Experiència,
moral,
sistemes de govern,
sistemes filosòfics,
religions:

SOFISMES

Sofismes els sofismes per als qui només veuen amb els ulls del cervell.

Més... si cal governar i dirigir,
agafeu una tralla.
Us estimaran més i àdhuc obeira.
— NO VOLGUEU GOVERNAR.

Amunt! Amunt! Encara més...
A on anem? No és bo preocupar-se'n

Suara ha sortit del niu un oronell.
— AIXÒ JA ÉS UN CAMÍ.

SEMPRE AMUNT!!

SAGETA DE FOC

L'irradiador del port i les gavines (1921)

És a *L'irradiador del port i les gavines* on es comencen a resoldre els dubtes de Salvat entre la regeneració social i el cant de la realitat més immediata, mitificada.

El mateix títol indica l'evolució, que ara conjumina dos elements: el primer encara ret homenatge al maquinisme —l'irradiador del port— mentre que l'altre introdueix un element natural, les gavines.

L'esforç de síntesi es resumeix en els sorprenents versos de la dedicatòria:

S'estimen a les roques / els irradiadors / amb les gavines boges

I el primer poema, *Divisa* reitera aquesta dualitat entre regeneració i lirisme:

**I he maridat la lluna...
(Però no dormo amb Ella
si el filisteu governa els
meus domenys).**

Joan Salvat-Papasseit, *Divisa*

Divisa

Cavaller d'un corser

qual crinera és de flames

só jo l'incendiari de mots d'adolescent

Blasmo els déus a ple vol:

l'arraulit bestiari

tem el fuet del meu cant !

I he maridat la lluna...

(Però no dormo amb Ella si el filisteu governa els meus domenys).

De *Marxa nupcial* a *Tot l'enyor de demà*

A *L'Irradiador del port i les gavines* serà *Marxa nupcial* el poema més emblemàtic de l'aventura avantguardista de Salvat: sota la carpa d'un circ, i amb ritme cinematogràfic, el poeta se'ns presenta com un pallaso agonitzant. L'enmig del caos Salvat, que ens reclama escopir la closca pelada dels cretins, afirmarà en termes de conclusió el poder de l'amor:

«—i així seré immortal perquè d'aquí ha nascut el meu JO dins el TOT»

L'amor que dóna sentit a la vida, que la fa menys efímera també començarà a relativitzar les actituds d'avantguarda de Joan Salvat-Papasseit. Potser per això, al mateix poemari, hi retrobem els poemes que han fet Salvat un autor popular, des del *Res no és mesquí* fins a *Tot l'enyor de demà* —però també *Nadal...*

Marxa nupcial

Llum de l'IRRADIADOR camaleònic damunt
l'estrella del Circ encara hexagonal

Exit! Exit!! Exit!!!

CLOWNS equilàters líders romàntics
Això és sa i en les constellacions de quatre barrets
cònics

La terra només gira perquè jo sóc aquí i jo sóc un
PALLASSO qui agonitza

Margot amb el MALLOT i els cabells pintats
rojos sembla un ciri que cremi
Només crema per mi:
Davant dels cent centaures que fan faixa a la Pista
DAURADA D'EMOCIÓ

Margot ara m'esguarda fit a fit i en caient del
Trapezi he llegit un anunci a la pantalla:

Escopiu a la closca
pelada
dels cretins

Aquest home que diu:

—La música de Circ és tan definitiva com no la va conèixer
Richard Wagner tanmateix un pompier!

La sombra dels comparses en el sol de les taules
Moure's i projectar-se no existir:

La VIDA al Dinamisme

Jo protesto que això degeneri també
—Perquè ara el «domador» vol fer jocs malabars
i els cavalls amb les potes

Més m'estimo l'

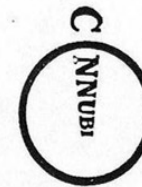
i en CHARLOT que s'han tornat bessons per
tal d'entrar en sèrio a la glòria del cel

(car ells són ignorants de que venim d'ahir
d'abans d'ahir de l'altre abans d'ahir
i més d'abans encara)

L'Esfera del rellotge a les DOTZE fecunda les hores
que vindran que són:

una	dues	tres	quatre
cinc	sis	set	vuit
nou	deu	onze	

i després el

—i així seré immortal perquè d'aquí ha nascut el meu
JO dins el TOT

Res no és mesquí

a Josep Obiols

Res no és mesquí
ni cap hora és isarda,
ni és fosca la ventura de la nit.
I la rosada és clara
que el sol surt i s'ullprèn
i té delit del bany:
que s'emmiralla el llit de tota cosa feta.

Res no és mesquí,
i tot ric com el vi i la galta colrada.
I l'onada del mar sempre riu,
Primavera d'hivern — Primavera d'istiu.
I tot és Primavera:
i tota fulla verda eternament.

Res no és mesquí,
perquè els dies no passen;
i no arriba la mort ni si l'heu demanada.
I si l'heu demanada us dissimula un clot
perquè per tornar a néixer necessiteu morir.
I no som mai un plor
sinó un somriure fi
que es dispersa com grills de taronja.

Res no és mesquí
perquè la cançó canta en cada bri de cosa.
—Avui, demà i ahir
s'esfullarà una rosa:
i a la verge més jove li vindrà llet al pit.

Tot l'enyor de demà

Ara que estic al llit
malalt,
estic força content.

—Demà m'aixecaré potser,
i heus aquí el que m'espera:

Unes places lluentes de claror,
i unes tanques amb flors
sota el sol,
sota la lluna al vespre;

i la noia que porta la llet
que té un capet lleuger
i duu un davantalet
amb unes vores fetes de puntes de coixí,
i una rialla fresca.

I encara aquell vailet que cridarà el diari,
i qui puja als tramvies

i els baixa
tot corrent.

I el carter
que si passa i no em deixa cap lletra m'angoixa
perquè no sé el secret
de les altres que porta.

I també l'aeroplà
que em fa aixecar el cap
el mateix que em cridés una veu d'un terrat.

I les dones del barri
matineres
qui travessen de pressa en direcció al mercat
amb sengles cistells grocs,
i retornen

que sobreixen les cols,
i a vegades la carn,
i d'un altre cireres vermelles.

I després l'adroguer,
que treu la torradora del cafè
i comença a rodar la maneta,
i qui crida les noies
i els hi diu: —Ja ho té tot?
I les noies somriuen
amb un somriure clar,
que és el baume que surt de l'esfera que ell volta.

I tota la quitxalla del veïnat
qui mourà tanta fressa perquè serà dijous
i no anirà a l'escola.

I els cavalls assenyats
i els carreters dormits
sota la vela en punxa
que dansa en el seguit de les roderes.

I el vi que de tants dies no he begut.

I el pa,
posat a taula.
I l'escudella rossa,
fumejant.

I vosaltres. amics,
perquè em vindreu a veure
i ens mirarem feliços.

Tot això bé m'espera
si m'aixeco
demà.

Si no em puc aixecar
mai més,
heus aquí el que m'espera:

-Vosaltres restareu,
per veure el bo que és tot:
i la Vida
i la Mort.

Nadal

A Emili Badiella

Sento el fred de la nit
i la simbomba fosca
Així el grup d'homes joves que ara passa cantant.
Sento el carro dels apís
que l'empedrat recolza
i els altres qui l'avencen tots d'adreça al mercat
Els de casa a la cuina
prop del braser que crema
amb el gas tot encès han enllestit el gall
Ara esguardo la lluna que m'apar lluna plena
i ells recullen les plomes
i ja enyoren demà
Demà posats a taula oblidarem els pobres
—i tan pobres com som—
Jesús ja serà nat
Ens mirarà un moment a l'hora de les postres
i després de mirar-nos arrencarà a plorar

1922, *Les conspiracions* i *La gesta dels estels*

Salvat fa temps que lluita contra la seva tuberculosi en estades per diversos balnearis. La malaltia sembla ralentir el seu avenç i ell conserva l'entusiasme que li és propi. Així, el 1922 publicarà encara ***Les conspiracions***, un panflet inflammat de sentiment patriòtic —contra Castella, literalment— arran de la seva estada al sanatori de Cercedilla, a la Sierra del Guadarrama, prop de Madrid.

Però ***Les conspiracions*** no passa de ser un episodi. La síntesi d'allò que apuntava ***L'irradiador...*** trobarà la continuïtat el mateix 1922 a ***La gesta dels estels***, dedicada a l'industrial terrassenc Emili Badiella, i que té aquest prefaci com a elogi de la cançó:

En el començ començ / fou la cançó primer: / Déu treballant cantava

Ampla és Castella

Ampla és Castella, i com un palmell
té la durícia d'aixecar l'espasa.
El braç és las i no el mena cervell;
la gola és seca i la set no li passa.

Terra dels Terços petjadors de lleis
que imposaven amb sang llur llei estranya,
ampla és Castella, sepulcre de reis,
malavirança a la Marca d'Espanya.

Sota els pollancs l'ombra encara es marceix
del mal que ha fet amb la seva tonada;
sorolls de focs i esperons, i l'escreix
amb que els cavalls soterraven l'estada.

Ampla és Castella, el seu ressò un gemec,
té la sordesa de massa escoltar-se.
La veu dels íbers és ronca d'ofec
i ella no els sent: només vol rebolcar-se.

Les Conspiracions (1922)

**Deixa't besar
i si et quedava enyor
besa de nou,
que la vida és comptada.**

Joan Salvat-Papasseit, *Mester d'amor*

L'enamorat li deia

Penyora d'amor, penyora—
si tu em besaves, amor
jo et donaria una rosa.

No fóra mesquí de res,
penyora d'amor, penyora:
—o bé et tornaria el bes
o et donaria una taronja,
una ametlla

o bé l'esqueix
d'una clavellina nova.

No fóra mesquí de res,
penyora d'amor, penyora;
—o la flor del cirerer
o el llesamí

o bé la lluern
que hagués pogut descobrir
la nostra abraçada estreta.

No fóra mesquí de res,
penyora d'amor, penyora:
que jo em donaria teu
i tu et donaries tota.

Si tu em besaves, amor
Jo et donaria una rosa

El poema de la rosa als llavis

És l'expressió més pura de la poètica salvatiana: un poema unitari que consta de trenta-un poemes breus, distribuïts en una introducció i vint seccions, o capítols, d'extensió desigual, que són autònoms i, a la vegada, depenen els uns dels altres.

La història és realista en dos sentits: d'una banda elimina tota mena de component moral o intel·lectual i redueix l'amor als límits d'un exercici lliure i espontani de la carn. De l'altre, el poeta proposa l'amor com una autèntica religió.

«Una religió sense culpes ni càstigs que, amb tota llibertat, barreja ingredients de la mitologia clàssica —Cupidell— amb d'altres trets de la cortesia medieval —presó d'amor: "sóc presoner / que la vull presonera"— i amb d'altres, en fi, trets de la tradició cristiana popular: jaculatòries (cal·ligrama I), ex-vots (cal·ligrama II)»

Joaquim Molas. Extret del Pròleg a *Joan Salvat-Papasseit: Poesies*. Barcelona: Ariel, 1978.

Visca l'amor

Visca l'amor que m'ha donat l'amiga
fresca i polida com un maig content!
Visca l'amor

l'he cridada i venia
—tota era blanca com un glop de llet.

Visca l'amor que Ella també es delia:

visca l'amor:
la volia i l'he pres.

Ossa menor, fi dels poemes d'avantguarda

Joan Salvat-Papasseit mor el 1924. Amb caràcter pòstum u any després es publica ***Òssa menor, Fi dels poemes d'avantguarda*** (1925). Les aparences futuristes, però, ja feia temps que havien anat desapareixent dels seus poemes.

Joaquim Molas, en el pròleg a l'edició de 1978 diu literalment que ***Óssa menor*** «*tanca amb un cert desordre tot el procés salvatià. De fet, és una mena de magatzem que recull una colla de poemes de diverses èpoques o, almenys, de diversa intenció*». I amb tot, en conté almenys tres de reconeguts i populars. I un *Proverbi* final que és un cant a la vida —malgrat la inevitabilitat de la mort.

Nocturn per acordió

A Josep Aragay

Heus aquí: jo he guardat fusta al moll.

(Vosaltres no sabeu

què és

guardar fusta al moll:

però jo he vist la pluja

a barrals

sobre els bots,

i dessota els taulons arraulir-se el preu fet de

l'angoixa:

sota els flandes

i els melis,

sota els cedres sagrats.

Quan els mossos d'esquadra espiaven la nit

i la volta del cel era una foradada

sense llums als vagons:

i he fet un foc d'estelles dins la gola del llop.

Vosaltres no sabeu

què és

guardar fusta al moll:

però totes les mans de tots els trinxeraires

com una fandola

feien un jurament al redós del meu foc.

I era com un miracle

que estirava les mans que eren balbes.

I en la boira es perdia el trepig.

Vosaltres no sabeu

què és

guardar fusta al moll.

Ni sabeu l'oració dels fanals dels vaixells

—que són de tants colors

com la mar sota el sol:

que no li calen veles.

La meva amiga com un vaixell blanc

Aquella verge vinclada als meus braços
tota es donava però ha fet un gran crit.

—Oh, amat, no temis! -em deia
ajocant-se:

—No hi ha a la terra cap glavi més fi.

Cerca pel món, que no en trobaràs d'altra
que et faci ofrena d'un amor tan pur.
No em deixis, no, que el teu bes m'amanyaga:
¿com ho faria, si era sense tu?-

I ara s'alçava i jo la vestia
i els seus cabells destrenava pel coll.
La carn, flotant al mossec de la vida,
s'enorgullia de la comunió.

—¿Què més voldràs, si el meu cos que et guardava
ara ja és teu, i elevarà el teu cant?-

I amb els peus nus, de puntetes, mirant-me:

—Quan corris món, el meu nom què et dirà?-

A cada mot més la veu endolcia,
i jo era alhora l'heroi i l'esclau:

—No et deixaré
et dire el nom d'amiga.

La meva amiga com un vaixell blanc.

I encar de nou la prenia en mos braços
—ja era el seu ventre més alt i més fort.
I a cada pit un vermell:

dues brases
com la punxada del llavi i del cor.

L'ofici que més m'agrada

Hi ha oficis que són bons perquè són de bon viure,
mireu l'ésser fuster:
—serra que serraràs

i els taulons fan a miques,
i de cada suada deu finestres ja han tret.
Gronxada d'encenalls, et munten una taula;
si ho vols, d'una nouera te'n faran un cobert.
I caminen de pla—
damunt les serradures de color de mantega.

I els manyans oh, els manyans!
De picar mai no es cansen:
pica que picaràs i s'embruten els dits;
però fan unes reixes i uns balcons que m'encanten
i els galls de les teulades
que vigilen de nits.
I són homes cepats
com els qui més treballin.

I al dic? Oh, els calafats!
Tot el Port se n'enjoia
car piquen amb ressò
i es diu si neix un peix a cada cop que donen
—un peix cua daurada, blau d'escata pertot.
Penjats de la coberta, tot el vaixell enronden:
veiéssiu les gavines
com els duen claror.

I encara hi ha un ofici
que és ofici de festa el pintor de parets:
si no canten abans, no et fan una sanefa,
si la cançó és molt bella deixen el pis més fresc:
un pis que hom veu al sostre
que el feien i cantaven:
tots porten bata llarga
de colors a pleret.

I encara més
si us deia l'ofici de paleta:
de paleta que en sap
i basteix aixoplucs.

El mateix fan un porxo com una xemeneia
—si ho volen
sense escales
pugen al capdamunt;
fan també balconades que hom veu la mar de lluny
—els finestrals que esguarden tota la serralada,
i els capitells
i els sòcols
i les voltes de punt...

Van en cos de camisa com gent desenfeinada!
Oh, les cases que aixequen d'un tancar i obrir d'ulls!

**Així la rosa enduta pel torrent,
així l'espurna de mimosa al vent,
la teva vida, sota el firmament.**

Joan Salvat-Papasseit, *Proverbi*